

Міністерство освіти і науки України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ВИМІР ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ

Колективна монографія

II частина

Київ
Вид-во “Світ знань”
2023

УДК 378.091.3:37.011.3-051]:7

Т 65

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету мистецтв
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 1 від 26 вересня 2022 р.)*

Рецензенти:

В. М. Лабунець, доктор пед. наук, професор, декан педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Д. Г. Юник, доктор пед. наук, професор кафедри теорії та історії музичного виконавства Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського;

Е. М. Кучменко, доктор історичних наук, професор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Автори: *Л. Байда, Т. Бодрова, Т. Бондар, Т. Борова, В. Буханевич, Ван Кань, І. Глазунова, Н. Горбатенко, Т. Гризоголова, Ж. Дьоміна, Н. Дуб'юк, О. Єременко, І. Коваленко, А. Литвак, Лю Шуай, О. Матвієнко, О. Мельник, І. Міхнєва, Т. Олефіренко, Л. Паньків, Г. Савчук, Л. Степанова, Сью Вейвей, Сью Цін, І. Топчієва, В. Федоришин, О. Хоружа, Л. Чинчева, П. Шевчук, О. Шевченко, Ян Чаншен.*

Т 65

Трансдисциплінарний вимір підготовки фахівців мистецького профілю : колективна монографія. Ч. 2 / Байда Л. та ін. ; за заг. ред. А. Козир, В. Федоришина. – Київ : Вид-во “Світ знань”, 2023. – 367 с.

ISBN 978-966-7742-27-0

У II частині монографії представлений методичний інструментарій трансдисциплінарної підготовки фахівців у галузі мистецької освіти. Виокремлено етнокультурний контекст викладання навчальних дисциплін у закладах вищої мистецької освіти. Визначена система культурологічного висвітлення національного мистецтва, основою якого є глибоке проникнення до образної сутності, до особливостей відтворення національної ментальності в мистецтві. Обґрунтовані основні напрямки мистецької освіти, що зафіксовані в освітньо-наукових моделях. Монографія призначена для науково-педагогічних працівників, аспірантів, магістрантів і студентів вищих навчальних закладів мистецької освіти, вчителів музичного мистецтва, музичних педагогів.

УДК 378.091.3:37.011.3-051]:7

ISBN 978-966-7742-27-0

© Колектив акторів, 2023
© Вид-во “Світ знань”, 2023

автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання ; [наук. керівник Шип Сергій Васильович ; Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Київ, 2018. 20 с. Режим доступу : http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/21161/Sun_Pengfei.pdf?sequence=1

21. Томський І. А. Творча інтерпретація музичних творів. *Сучасні проблеми науки та освіти*. 2014. № 1.
22. Холодная М. А. Психология понятийного мышления: от концептуальных структур к понятийным способностям. М. : Изд-во Институт психологи РАН”, 2012. 288с. https://lib.ipran.ru/upload/papers/paper_20247680.pdf
23. Шульгіна В. Д. Національна освіта в Україні в умовах розвитку процесів глобалізації. *Наук. часопис НПУ імені М. Драгоманова. Сер. 14: Теорія і методика мистецької освіти* : зб. наук. пр. К. : НПУ, 2004. Вип. 1 (6). С. 21-25.
24. Щолокова О. П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутніх вчителів. Київ, 1996. 172 с.
25. Щолокова О. П. Особливості підготовки студентів-магістрів у системі мистецької освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти* : наук.-метод. журнал. № 4. Львів, 2004. С. 151-158.

Олена Матвієнко, Тарас Олефіренко

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Життя людини за своїм наповненням суттєво відрізняється у мирний і воєнний час, що проявляється у ставленні особистості до самої себе, до інших людей, до навколишнього. На відміну від мирного часу, коли особистість може вибудовувати середні та далекі перспективи, планувати своє майбутнє, в умовах війни зростає фактор невизначеності, який має значний вплив на смисложиттєву сферу особистості.

Війна становить серйозну загрозу життю і здоров'ю дітей. За даними ООН та ЮНІСЕФ на кінець березня Україну покинуло

2 млн дітей, ще 2,5 млн дітей отримали статус внутрішньо переміщених осіб (ООН: через війну, 2022), окрім того 243 дітей загинуло, 446 отримали поранення. Усе це підтверджує, що діти є найбільш вразливою групою в умовах війни і потребують всебічної підтримки, допомоги і уваги до їхньої смисложиттєвої сфери як умови їхнього виживання і розвитку.

У сучасних психологічних дослідженнях увага акцентується на довготривалих наслідках війни для дітей молодшого шкільного віку, які можуть стикатися з несподіваними для них травматичними подіями, а також з довготривалими несприятливими подіями, що є причиною непродуктивних стратегій поведінки особистості. Як правило, діти, які переживають війну, страждають від стресу, депресій, тривожності, ПТСР, втрати ідентичності, закриваються у собі, обирають добровільну соціальну ізоляцію, а також асоціальну поведінку [13; 14]. Усі ці прояви, на думку дослідників, є “нормальною реакцією на ненормальні події” [13].

Досліджуючи психічне здоров'я дітей у зонах воєнних конфліктів Афганістану, Балкан, Іраку, Ізраїлю, Камбоджі, Лівану, Палестини, Руанди, Сомалі, Уганди, Чечні, Шрі-Ланки, С. Мурті та Р. Лакшмінараяна дійшли висновку, що психологічні травми, отримані підлітками у ході війни, мають довготривалі наслідки для їхньої психіки і можуть стати перешкодою у майбутньому житті, виборі цілей та стратегій життя [15]. У дослідженнях Д. Сміта акцентується на негативних чинниках війни, що впливають і на смисложиттєву сферу особистості. Серед яких: відсутність ресурсів для забезпечення базових потреб (житло, вода, їжа, освіта, права, тощо); розрив сімейних стосунків (втрата, розлука, переміщення); стигматизація, дискримінація, насильство; песимістичний погляд на життя (переживання втрат, горя, руйнувань), що позначаються на ставленні дітей до життя та виборі смисложиттєвих цінностей у майбутньому [16].

У період війни у дітей спостерігаються гострі емоційні реакції на те, що відбувається, емоційні перепади, істерики, надмірне збудження, стан ступору, страх тощо. Під впливом драматичних подій може втратитися здатність до співпереживання (дереалізації), як захисна реакція психіки. Ті діти, що перебувають у безпеці далеко від

військових дій відчувають провину або комплекс того, хто вижив. Виходячи з цього емоційна стійкість допомагає особистості справитися з негативним досвідом, який вона отримала. Емоційна стійкість дозволяє пристосуватися до нових реалій, яких раніше не було та сприймати труднощі як тимчасові. Також це здатність приймати рішення в умовах серйозних життєвих стресорів [15].

Емоційна стійкість поєднує фізичні (здоров'я, енергійність, витривалість), психологічні (самооцінка, саморегуляція, увага, цілеспрямованість) та моральні (любов, партнерство, ідентичність) характеристики.

Підвищення рівня емоційної стійкості здійснюється за рахунок розвитку самосвідомості особистості; самоконтролю особистості; критичного мислення; сили волі, рішучості та наполегливості; міжособистісних стосунків та комунікацій.

Отже, в умовах військового стану нашої країни українська школа чекає на учителя, який має бути готовий до впровадження як традиційних так і інноваційних технологій навчально-виховного процесу в сучасній школі, який здатний до творчого та нестандартного вирішення педагогічних задач в своїй професійній діяльності, з врахуванням реалій сьогодення. Тому важливим питанням у ЗВО постає готовність майбутнього вчителя до здійснення корекційно-педагогічної діяльності з учнями молодшого шкільного віку засобами різних видів мистецтва в умовах воєнного стану.

Аналіз інформації різних джерел щодо арт-терапевтичних засобів роботи дозволив збагнути глибину психотерапевтичного впливу арт-терапії та широту наукового пошуку українських арт-терапевтів, які налаштовані на розширення своїх професійних можливостей через використання принципово нових форм арт-терапії, нових підходів в мистецтві взагалі. Тому, можемо зазначити, що однією з особливостей арт-терапії в Україні є її мультимодальність, а саме використання декількох видів мистецтв. Оскільки мультимодальність арт-терапії закладена в якості арт-терапевтичного процесу, то можна зрозуміти, що серед фахівців зустрічається така практика чи то змішення, чи то з'єднання різних форм і методів арт-терапії із застосуванням різних мистецтв у терапевтичних цілях.

Такий підхід, як мультимодальність української арт-терапії, вимагає підвищеної уваги до підготовки як здобувачів освіти, так і до викладачів.

Арт-терапія в нашій країні знаходиться в стадії розвитку, в останні роки науковці досить активно проводять дослідження обговорюються і презентуються на різних конференціях і тренінгах, акцент припадає на арт-терапія з допомогою образотворчого мистецтва, танцювально-рухова терапія і казкотерапія як форма бібліотерапії.

З 2003 року у Києві діє Всеукраїнська громадська організація “Арт-терапевтична асоціація”, яка об’єднує арт-терапевтичні центри та їх працівників по всій Україні як терапевтів так і музикантів, поетичні і драматургів терапевтів, де використовуються особливості кожного виду мистецтва в професії фахівця.

В народній українській творчості криється прообраз сучасної української арт-терапії, оскільки народна творчість є джерелом душевного здоров’я людей. Збереження свої давніх традиції в Україні створило низку лікувальних засобів, оберегів, містичних образів. Народна творчість (українські писанки та вишиванки, гончарство, килимарство тощо) для українців стала невід’ємною частиною їхнього життя.

Український арт-терапевтичний простір складається з різноманіття арт-терапевтичних методів та методик, майстрів цієї справи. Практичні доробки яких наштовхують професіоналів до наукової рефлексії щодо організації, оптимізації діяльності членів професійної спільноти арт-терапевтів та подальшої розробки теоретичних засад арт-терапії в Україні та ставлять питання про необхідність удосконалення навчальних програм підготовки майбутніх вчителів в умовах військової агресії.

Через мистецтво людина виражає свій внутрішній стан, пізнає себе, розкриває свої можливості. На думку А. Гаврушевої, одна з можливостей для любой людини проникнути в свій внутрішній світ і пізнати себе є занурення в творчість, яка торкається найкращих, найсвітліших аспектів нашої душі. Автор звертає увагу на такі види художньої діяльності, як написання твору, малювання, ліплення з глини які дозволяють їй розслабитися, розкритися та саме головне

ненадовго опинитися в гармонії з собою. Акцент поставлений на те, що творчість людини є ефективним методом по лікуванню психіки, наголошує автор, який сьогодні широко застосовується в практичній психології під назвою арт-терапія.

Термін арт-терапія утворений від англійських слів art – “мистецтво”, “майстерність” і therapy – “лікування, терапія” і дослівно розуміється як терапія мистецтвом. Акцентом є візуальні різновиди мистецтва, а не воно саме, тобто: живопис, графіку, скульптуру, дизайн та інші форми творчості, в яких візуальний канал комунікації відіграє провідну роль. Л. Виготський, Ю. Полуянов відзначали, що образотворча діяльність, і психологічні закономірності її розвитку єдині.

Проаналізувавши визначення поняття “арт-терапія”, як напрям у психотерапії та психологічній корекції, заснований на мистецтві і творчості, стає зрозумілим, що у вузькому сенсі слова, під арт-терапією мається на увазі терапія образотворчим мистецтвом, що має на меті вплив на психоемоційний стан пацієнта [5].

Арт-терапію розглядає як область, яка використовує невербальну мову мистецтва для розвитку особистості як засіб, що дає можливість контактувати з глибинними аспектами нашого духовного життя [3].

Аналіз наукової літератури показав, що можна визначити наступні завдання арт-терапії: дати соціально прийнятний вихід агресії та інших негативних почуттів, полегшити процес лікування (психотерапії) в якості допоміжного методу, отримати матеріал для психодіагностики, опрацювати пригнічені думки і почуття, встановити контакт з клієнтом, розвинути самоконтроль, сконцентрувати увагу на відчуттях і почуттях, розвинути творчі здібності і підвищити самооцінку [7].

І. Бабій досліджуючи теоретичні і практичні аспекти арт-терапії визначає, що одними з ключових понять в арт-терапії є сублімація і трансформація, де сублімація є виразом несвідомих інстинктів і потягів (часом деструктивних) за допомогою трансформації їх в творіння мистецтва; мистецтво може одночасно “направити в інше русло” і виразити також почуття злості, болю, тривоги, страху [1].

Враховуючи різноманіття видів мистецтва та особливості, схильності кожної людини до певного із цих видів кожен з видів можна використовувати в психотерапії та психологічній корекції. Зазначимо види арт-терапії: анімаційна терапія, артсінтезтерапія, бібліотерапія, відеотерапія, драматерапія, ігротерапія, ізотерапія, лялькотерапія, маскотерапія, манадала-терапія, музикотерапія, пісочна терапія, глинотерапія, танцювальна терапія, казкотерапія, кольоротерапія, фототерапія, етнотерапія.

На нашу думку, саме ігротерапія є основним методом психотерапевтичного впливу на дітей і дорослих, оскільки гра надає сприяє досить сильному впливу на розвиток особистості, сприяє створенню близьких відносин між учасниками групи, допомагає знімати напруженість, підвищує самооцінку, дозволяє повірити в себе в різних ситуаціях спілкування, знімаючи небезпеку соціально значущих наслідків.

Ізотерапія – терапія образотворчим мистецтвом, в першу чергу малюванням, використовується в даний час для психологічної корекції клієнтів з невротичними, психосоматичними порушеннями, дітей та підлітків з труднощами в навчанні і соціальної адаптації, при внутрішньо-сімейних конфліктах.

Для ліплення використовуються пластилін, глина, тісто. Учасники групи можуть виліпити свій страх, подивитись і поламати, а потім створити протилежний стан – радості, щастя.

Музична терапія – це контрольоване використання музики потяг, реабілітації, навчання та виховання дітей і дорослих, які страждають від соматичних і психічних захворювань.

Пісочна терапія в контексті арт-терапії є невербальною формою психокорекції, де основний акцент робиться на творчому самовираженні клієнта, завдяки якому на несвідомо-символічному рівні відбуваються відреагування внутрішньої напруги і пошук шляхів розвитку.

Танцювальна терапія – це вид психотерапії, який використовує рух для розвитку соціальної, когнітивної, емоційної і фізичної життя людини. Танцювальна терапія – це нова форма лікування для широкого спектра хвороб.

Казкотерапія – це метод, який використовує форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, вдосконалення взаємодії з навколишнім світом. До казок зверталися в своїй творчості відомі і зарубіжні та вітчизняні психологи: Е. Фромм, Е. Берн, Е. Гарднер, Т. Гризоглазова, О. Лисіна, М. Осорина, Т. Зінкевич-Євстигнеєва та ін.

Фототерапія, заснована на застосуванні фотографії або слайдів для вирішення психологічних проблем, а також для розвитку і гармонізації особистості, є одним з напрямків арт-терапії. Це порівняно новий вид арт-терапії, розвиток якого почався в 70-х роках минулого століття в Америці.

Терапія мистецтвом в наш час використовується як самостійна форма терапії, як додаток до інших видів навчальної діяльності. Арт-терапія не шкодить, не має протипоказань, тому може бути використана не лише у психотерапії, а й у педагогіці та соціальній роботі, допомагаючи дізнатись більше як про самих себе, так і про оточуючих.

Тому, розглянувши поняття “арт-терапія” можна зазначити : що саме поняття відображає процеси трьох самостійних напрямків: медичного, соціального, педагогічного; що в її основі знаходиться художньо-творча діяльності в якості лікувального, відволікаючого, гармонізуючого фактора; що мета арт-терапії полягає в допомозі людям навчитися виражати свої емоції, а їх продукти творчості мають допоміжне значення і використовуються для розуміння переживань, результатом яких вони стали.

Арт-терапевтичні заходи здійсненні вчителем направлені на вирішення виховних, корекційних завдань у коректній формі без завдання шкоди учню. Т. Кісельова передбачає, що арт-терапію можна успішно адаптувати до педагогічної практики вчителя початкових класів, який може застосовувати прийоми роботи для вирішення розвивальних, вихованих, діагностичних, корекційних та інших завдань.

На важливість та ефективність арт-терапевтичних форм роботи, вказує Л. Лебедева, зокрема виховні (беручи участь у груповій форми роботи, учні можуть навчитися коректно спілкуватися, співчуттю, взаєморозумінню, взаємоповазі та взаємопідтримці), корекційні

(достатньо успішно коректується образ “Я”, який раніше міг бути деформованим, покращується самооцінка, зникають неадекватні форми поведінки, налагоджуються способи взаємодії з іншими людьми), психотерапевтичні (терапевтичного ефекту можна досягнути завдяки тому, що у процесі творчої діяльності створюється відчуття психологічного комфорту, захищеності, радості та успіху, що мобілізує цілющий потенціал емоцій), діагностичні (арт-терапія дозволяє отримати унікальні відомості про індивідуальні особливості розвитку учнів, їх психічний та емоційний стан), розвивальні (завдяки використанню різноманітних форм художньої експресії виникають умови, за яких кожна дитина переживає відчуття успіху, оскільки побічним результатом арт-терапії зазвичай є задоволення, що виникає в результаті виявлення прихованих талантів) [4].

Арт-терапевтичні технології у роботі з молодшими школярами є інструментом для вивчення почуттів, ідей та подій, для розвитку міжособистісних навичок і відносин, для зміцнення самооцінки, впевненості й створення більш впевненого образу себе. Варто пам'ятати вчителю, що основними принципами арт-терапевтичних занять є: підтримка в дитині її позитивного образу; розглядати ситуацію, вчинок та його наслідки, а не особистість і характер самої дитини; відзначати зрушення в особистісному зростанні шляхом порівняння дитини з самою собою, а не з іншими дітьми; не застосовувати негативних оцінювальних суджень, негативного програмування; не нав'язувати дитині видів діяльності та поведінки всупереч її бажанню; застосовувати та схвалювати всі продукти творчої діяльності дитини, незалежно від змісту, форми і якості; не втомлювати заняттями; використовувати певний ритуал на заняттях.

Майбутні учителі початкових класів повинні бути підготовлені до використання арт-терапевтичних прийомів роботи на уроках які можна проводити як індивідуально, в парах, у маленькій групі або в цілому класі, з метою більш глибокого вивчення внутрішнього світу своїх вихованців та формування міцного, дружнього дитячого колективу в результаті спільної творчої діяльності. Підготовка до такого виду діяльності має бути відпрацьована під час аудиторних занять та педагогічної практики майбутніх вчителів.

Аналіз літератури з проблеми нашого дослідження дав можливість теоретично обґрунтувати актуальність процесу підготовку майбутніх учителів до застосування засобів арт-терапії у педагогічній діяльності з молодшими школярами. Варто зазначити, про ефективність арт-терапевтичних технологій у навчальному процесі початкової школи, якими має оволодіти майбутній учитель. При підготовці майбутніх педагогів необхідно акцентувати увагу на формування у них практичних умінь і навички роботи арт-терапевтичної технології. Ознайомлення і усвідомлення про важливість допоможуть розкрити можливості арт-терапевтичних технологій у роботі з учнями початкових класів.

Дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування арт-терапевтичних прийомів у роботі з молодшими школярами було проведено на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова на Педагогічному факультеті в декількох етапах: спочатку було проаналізовано психолого-педагогічну літературу з даної проблеми, після чого нами проводився констатувальний етап нашого експериментального дослідження. Метою цього етапу було виявлення готовності як самих вчителів та майбутніх вчителів до застосування арт-терапевтичних прийомів у роботі з молодшими школярами під час навчально-виховного процесу.

Сучасні вимоги в освіті передбачають зміну у підготовці майбутніх учителів початкової школи, які мають вільно мислити та творчо діяти, отже вивчення навчальних дисциплін є не достатнім для творчого вчителя. На наш погляд саме ознайомлення з освітніми технологіями допоможуть вчителю створювати сучасний навчальних процес цікавий для учнів. Враховуючи вікові особливості учнів початкових класів, дослідження науковців, щодо розвитку молодших школярів, можемо припустити, що саме прийоми арт-терапії, які емоційно збагачують, сприятимуть підвищенню творчого потенціалу молодших школярів. Тому, саме вчитель початкових класів має бути підготовлений до застосування інноваційних технологій, а саме арт-терапевтичні у своїй педагогічній праці з учнями.

Продовжуючи роботу над дослідженням нами на констатувальному етапі проводилась діагностика готовності як

вчителя, так і майбутнього вчителя до використання арт-терапевтичних технологій у професійній діяльності. Дана робота передбачала виявлення прогалин для покращення проблеми дослідження. В нашому експерименті брали участь студенти денної та заочної форми навчання 2 МГПН та 2 ЗМГПН (більша половина яких працюють в школі на ГПД і вчителями) та вчителі практики з базових шкіл, які допомогли нам визначити діагностику суджень майбутніх вчителів щодо практичної готовності до застосування арт-терапевтичних технологій; з'ясувати у вчителів практиків початкової школи спектр заходів, які допомагають підвищити професійну підготовку до застосування арт-терапевтичних технологій.

На основі проведення нами анкети, ми змогли визначити стан підготовленості майбутніх учителів та які умови має створити заклад вищої освіти під час підготовки здобувачів освіти до зазначеної нами проблеми. Узагальнення відповідей показало, що вчителі практики (60 %) визначили проблематику в не вміння учнів організувати свою поведінку та її регулювати, 30 % відзначили емоційні порушення у дітей (малось на увазі домінація негативного емоційного стану, тривожність, хвилювання, комунікація). Варто згадати, що тривожність породжує появи страхів, що спричинює порушення навчального сприймання інформації, знижується мотивація, що спричинює невстигання у навчанні. Учителями практиками наголошувалося що легким процес адаптації до навчання спостерігається у невеликої кількості дітей, де результатами адаптації є продуктивність у навчанні, відсутність деструктивних емоційних станів та внутрішньої напруженості. Іноді повноцінної адаптації до школи так і не відбувається у деяких першокласниках, тоді цей процес адаптації затягується. Вирішити цю проблеми можуть фахівці, створивши психолого-педагогічні умови з боку вчителя і психолога.

Оцінюючи можливості арт-терапевтичних технологій у роботі з дітьми, поставили запитання практикам. Більша частина вчителів (60 %) відзначила високий потенціал арт-терапевтичних прийомів роботи з учнями, але інший відсоток висловив сумнів до таких методів роботи. Отже, практики визнають ефективні можливості арт-терапевтичних технологій у роботі з учнями початкової школи та

рекомендують впроваджувати у навчальний процес початкової школи.

Підчас педагогічної практики майбутніх учителів нами проводилось спостереження за проведеними уроками, на яких застосовувались арт-терапевтичні технології. Аналіз учнівської діяльності допомагав студентам розібратися з їх психологічними проблемами. Наприклад, використання кольорів у малюнках учнів свідчить про їх настрій (поганий, пригнічений, радісний, щасливий)

Вчителі практики (серед яких є студенти 2МГПН) зазначають про ефективні засоби у роботі з дітьми, як виготовленням спільних колажів (ця діяльність об'єднує, створює дружню (командну) атмосферу в колективі), організація виставки творчих робіт молодших школярів.

Під час бесіди з здобувачами освіти ЗВО було визначено, що саме ігрові, музичні, арт-терапевтичні (такі як кольоротерапія, картинотерапія, казкотерапія тощо) мотивують учнів до діяльності, заспокоюють, зацікавлюють. Отже, можна зазначити про ефективність арт-терапевтичних технологій та необхідність у навчальному процесі з молодшими школярами їх творчих, розвивальних можливостей.

Результати визначення доцільності використання арт-терапевтичних технологій на уроках у початковій школі створюють таку картину: що 40 % учасників дослідження вважають, що впровадження арт-терапевтичних технологій у навчальний процес початкової школи сприяють самовдосконаленню сучасного вчителя сьогодні; 5 % не могли дати відповідь, казали що не замислювались над такою проблемою; 5 % – вказали на не признание таких прийомів роботи у своїй педагогічній практиці,

Більшість учасників констатувального експерименту підтримують доцільність використання арт-терапевтичних технологій на уроках у початковій школі. Тому, нами розглядається наступний крок нашого дослідження це впровадження у підготовку майбутніх учителів початкової школи ознайомлення з особливостями застосування арт-терапевтичних технологій.

Обговорення наступного питання щодо необхідності розширення спектру функцій (діагностичну, корекційну та

терапевтичну) вчителя початкової школи у навчальному процесі дало нам такі показники: 40 % практиків підтримують цю думку, 25 % вагаються чи варто вчителю ще й це робити, 20 % категорично говорять “ні не потрібно, бо це функції психолога чи соціального педагога”, 15% учасників опитування не знають чи треба це вчителю.

Відповіді майбутніх учителів від відповідей практиків з великим досвідом роботи дуже різняться. Студенти вважають, що діагностувати учнів за малюнками, методиками, вправами це кропітка робота, але дуже цікава і корисна. Адже прийоми роботи у вигляді казкових, ігрових або театралізованих елементів сприяють підвищенню мотивації, урізноманітнюють види діяльності учнів, пробудженню інтересу молодших школярів до навчання, оскільки створюється ефект релаксації, запобігається перевтома та накопичення негативного настрою.

Результати наступного запитання до учасників дослідження щодо аналізу змісту освітніх галузей початкової школи для доцільності та ефективності впровадження арт-терапевтичних технологій мають такі висновки: на перше місце визначили естетико-художні галузі “Мистецтво” і “Технології”, наступне місце відвели освітній галузі “Мови і літератури”, далі освітні галузі “Природознавству” та “Суспільствознавству”, “Здоров’я і фізична культура” “Математика”, але зазначили, що про програмове навчання не можна забувати.

Аналіз результатів запитання щодо практичної готовності майбутніх учителя та вчителів практики до впровадження арт-терапевтичних технологій у навчальний процес з молодшими школярами (запитання мало характер самооцінних суджень) дав нам такі показники: 15 % учасників дослідження визнали себе практично готовими до зазначеної діяльності; 10 % оцінили себе не готовими, оскільки не обізнані у багатьох питаннях; 30 % вагаються у своїй підготовленості, але їм це подобається; 28 % говорять що не можуть визначити, оскільки мають лише загальні уявлення про арт-терапевтичні технології, але хотіли б себе розвивати та вдосконалювати в цьому напрямі.

Узагальнюючи результати констатувального експерименту можемо зазначити що готовність майбутніх учителя до

впровадження арт-терапевтичних технологій у навчальний процес з молодшими школярами відповідає середньому рівню. Під час констатувального експерименту, нами було визначено важливість, необхідність (на сучасному етапі освіти) впровадження арт-терапевтичних технологій у навчальний процес з молодшими школярами. Тому, можемо зазначити про доцільність застосування арт-терапевтичних технологій у підготовці майбутніх учителів у ЗВО. На думку сучасних учителів практиків процес навчання у вищому навчальному педагогічному закладі буде більш ефективним у формі тренінгових занять, майстер-класи з психологами практиками, які використовують арт-терапевтичні технології на професійному рівні.

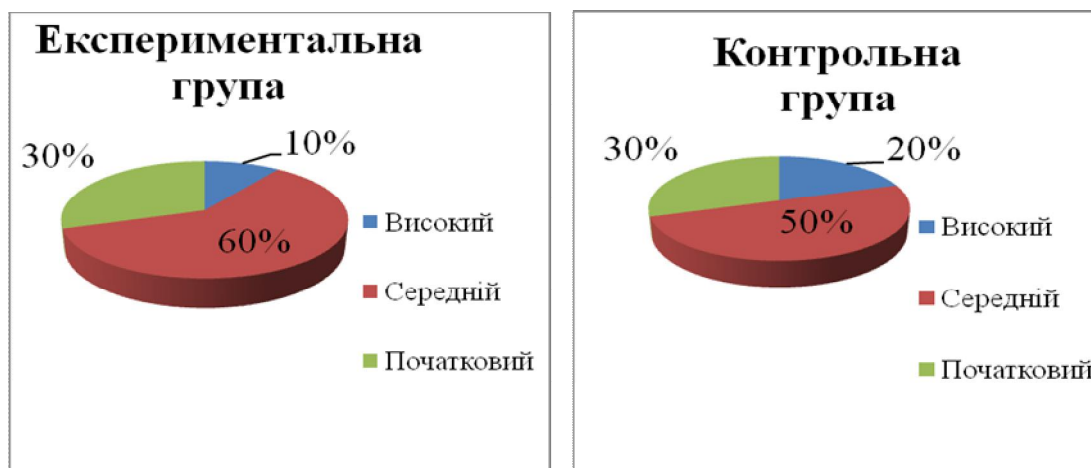

Рис. 1. Рівні готовності майбутніх учителів до впровадження арт-терапевтичних технологій на констатувальному етапі

До експериментальної групи входило 18 студентів спеціальності “Початкова освіта”. Під час формувального експерименту, з студентами експериментальної групи (ЕГ) нами проводились лекційні та практичні заняття, які були направлені на підвищення рівня готовності майбутніх учителів до впровадження арт-терапевтичних технологій у роботі з молодшими школярами в умовах військової агресії.

З метою вдосконалити знання студентів про арт-терапевтичні технології, нами проводилась лекція та тему “Загальні закономірності арт-терапевтичної роботи у початковій школі” з

метою бiль глiбше зануритись в теоретичнi особливостi з основ арт-терапевтичних технологiй, пiд час якої ми використовували презентацiєю по темi. Пiд час пари студенти були зацiкавленi, особливий iнтерес виявили при розглядi арт-терапевтичних форми роботи педагога, при розглядi методiв арт-терапiї, виконання яких також сприяли iх особистiсному зростанню. Пiд час спiлкування та обговорення, роз'яснення певних форм та методiв роботи з'являвся iнтерес та бажання практичного закрiплення iнформацiї.

Наступною лекцiєю з елементами тренiнгу ми провели на тему "Мистецтво як засiб сугестивного та терапевтичного впливу на особистiсть", метою якої було подолання труднощiв пiд час виконання художньої дiяльностi, розвиток уяви та творчих здiбностей учасникiв. Пiд час занять здiйснювалась робота в парах, де розвивалися вмiння налагоджувати контакт мiж учасниками; де взаємодiя сприяла кращому розумiнню художньої дiяльностi iншого учасника; де акцентувалась увага на пiдвищення емоцiйної чутливостi та спостережливостi; де навчалися вiдчувати внутрiшнiй свiт членiв своєї команди; де здiйснювалось самопiзнання та пiзнання учасникiв.

Змiстовий матерiал занять розкривав особливостi арт-терапевтичних технологiй, якi криються у створеннi гармонiйного розвитку особистостi за допомогою формування здiбностей самовираження i пiзнання. Особливостi мистецтва та його роль, яку дослiдив К. Юнг, криється в полегшенi процесiв iндивiдуального формування особистостi, яке базується на встановленнi балансу мiж "Я" несвiдомим i "Я" свiдомим.

На наших заняттях арт-терапiю розглядали з позицiї М. Кульчицького, який наголошував, що цi технологiї можуть бути як лiкувальнi, так здiйснювати ефективний вплив на виховання та розвиток особистостi, оскiльки розкривають найбільш актуальнi теми для людини [7]. Тому, використання арт-терапевтичних технологiй у початковiй школi допоможуть учителю у навчально-виховному процесi створити умови для учнiв виражати свої погляди, думки саме способами невербальної комунiкацiї – засобами мистецтва, в свою чергу це ще й сприяє полегшенню усвiдомлення навчального матерiалу. Використання арт-терапевтичних технологiй у початковiй

школі створює умови для розуміння глибини свідомості, стимулювання несвідомих тривог і переживань учнів, формування асоціативно-образного мислення. Створені художні образи під час малювання, ліплення, написання віршів, казок, танцю допомагають проявленню внутрішнього “Я” особистості. Відбувається процес самопізнання і самовираження через творчість у використанні арт-терапевтичних технологій, а саме: ізотерапії, музикотерапії, данс-терапії, казкотерапії, ігротерапії, драматерапії, бібліотерапії, артсінтезтерапії (сім видів мистецтв, об’єднаних єдиною тренінговою системою: асоціації, живопис, віршування, драматургія, пластика, театр, риторика), пісочної терапії, кольоротерапії, фототерапії, відеотерапії, маскотерапії, анімаційної чи мульттерапії.

На практичних ми знайомили студентів як з класичними так і творчими арт-терапевтичними технологіями, а саме: живопис, графіка, фотографія, малювання та ліплення; та сучасні – бібліотерапію, маскотерапію, казкотерапію, орігамі, драматерапію, музикотерапію, кольоротерапію, відеотерапію, пісочну терапію, ігротерапію тощо. Увагу акцентували і на *арт-сінтезтерапія*, яка об’єднує живопис, віршування, драматургію, театр, риторики, пластики.

Експериментальне дослідження проводилось на змісті дисципліни “Психолого-педагогічні основи корекційної педагогіки”. Під час творчої художньої діяльності майбутні учителі використовували різні матеріали, враховуючи їх властивості та особливості використання, що є важливим у роботі з різними типами учнів. Оскільки акварель розтікається, тому може спровокувати тривогу. Крейду краще використовувати у роботі знервованою дитиною, бо можна контролювати. А от акварель підходить більш закомплексованій дитині це дає відчуття розкнутості. Ось, чому важливо майбутньому вчителю початкових класів бути обізнаному з особливостями арт-терапії. А саме з ізотерапією яка спрямована на роботу з різними видами малюнків, таких як: діагностичне малювання; проєктивне малювання, образно-символічне рефлексивне малювання, вимальовування емоцій, безпредметне малювання, абстрактне (Д. Косенко, Н. Ещенко), медитативне малювання (за А. Будза); трансове малювання, або автоматичне

малювання (за В. Якову), малювання форм для зміцнення почуттів (особливо сподобалось студентам – з метою самопізнання).

Під час практичного заняття студенти експериментальної групи виготовляли колаж з газетних і журнальних вирізок, природних матеріалів, фотографій, кольорового паперу. Це ефективний груповий вид роботи, який не викликає відчуття напруги у зв'язку з відсутністю художніх здібностей учасників, однак кожний одержує успішний результат. На практичних заняттях з студентами ЕГ не обходили стороною і інші не менш важливі арт-терапевтичні технології: музикотерапію, танцювальну, драмотерапію або театральну терапію, фототерапію, кольоротерапію тощо. Наведемо приклади важливих акцентів цих технологій про які йшла мова на парах під час нашого дослідження з ЕГ.

У музикотерапії майбутній учитель, з метою покращення, збереження здоров'я дитини, має застосовувати музику та всі сторони її впливу як фізичну, емоційну, інтелектуальну, соціальну, естетичну і духовну. Майбутні вчителі під час здійснення вправ, завдань на практичному занятті усвідомлювали, що музикотерапія допомагає молодших школярам активізувати пізнавальні процеси, моторику, емоційний розвиток, набути комунікативні навички за рахунок таких музичних практичних дій, як: вільна імпровізація, спів, композиція, слухання, обговорення музики, рух під музику.

Танцювальна терапія використовує рух для розвитку соціального, когнітивного, емоційного, фізичного життя особистості. Майбутні вчителі працювали у груповій та індивідуальній формах роботи, пізнаючи методи та форми роботи з учнями які мають різноманітними емоційні проблеми. Театральна діяльність молодших школярів має свої особливості. Робота майбутніх учителів з драмотерапією впливає на розвиток пам'яті, волю, уяву, почуття, увагу, мислення. Театральні постановки у початковій школі можуть бути на різні теми, які цікавлять учнів та мають сприятливий вплив на їх поведінку. Отже, під час практичного заняття з ЕГ студентів обігравалися ситуації з життя учасника заняття, його взаємини та конфлікти з іншими людьми.

Використання фототерапії у роботі з учнями допомагає пригадати минуле, усвідомити помилки, побачити образи. Майбутні

вчителі самостійно робили авторських фотографії (пейзажів, тварин, чарівних куточків селища де проживають, сімейні фото), аналіз яких підсвідомо здійснював вплив на їх емоційний стан.

Практичні завдання майбутніх учителів з використанням кольоротерапії мали особливий релаксаційних характер. Учасники ЕГ відчули на собі вплив кольору на стан душі, усвідомили цю особливість для подальшої педагогічної роботи. Отже, використані завдання під час практичних занять дали можливість відчуті дію кольору на нервову систему людини, усвідомити, що кольоротерапія безпосередньо впливає на мозок людини та при необхідності може створювати лікувальну атмосферу для особистості.

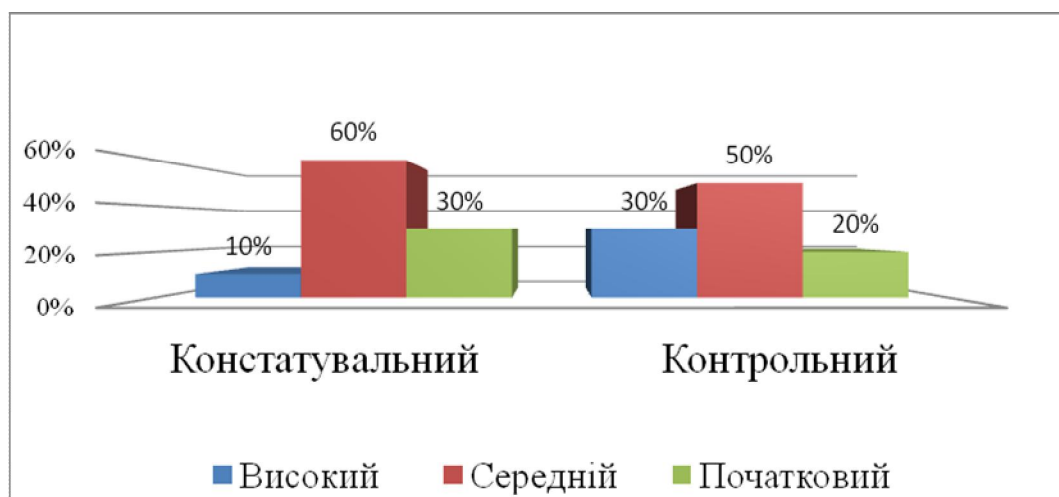

Рис. 2. Порівняльна характеристика отриманих даних щодо готовності майбутніх учителів до впровадження арт-терапевтичних технологій у роботі з молодшими школярами

За результатами діаграми можна побачити, що високий рівень готовності майбутніх учителів до арт-терапевтичних технологій у роботі з молодшими школярами мають 3 студенти (30%). Середній рівень володіння арт-терапевтичними технологіями мають 5 студентів (50%), і початковий рівень характерний для 2 студентів (20%). у майбутніх вчителів зростає готовність: добирати самостійно форми, методи та прийоми роботи проявили (61%); добирати оптимальний діагностичний інструментарій (36%); розуміти та обговорювати дитячі малюнки (50,8%); проводити діагностику мотиваційної сфери учня (29,3%); проводити з учнями

індивідуальні та групові арт-терапевтичні вправи (40,7%). **Отже, спостерігається позитивна динаміка.** Дані показники дають можливість зробити висновок про те, що використання арт-терапевтичних технологій у роботі з молодшими школярами вчителем початкової школи є ефективним.

Перелік використаних джерел

1. Банкул Л. Д., Сорока О. В. Гармонізація емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку засобами арт-терапії. *Соціальна педагогіка*. Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. № 7. 1997. 12 с.
2. Бойко А. Е. Використання арт-педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки"* / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. № 5. С. 68–73.
3. Булах М. В. Образотерапія: зняття психологічного напруження та стресових станів у дітей. *Психолог*. 2012. № 13 (14). С. 68–72.
4. Власюк М. Арт-терапія: лікування мистецтвом. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2008. № 7 (8). С. 90–95.
5. Вознесенська О. Л. Ресурси арт-терапії на допомогу вимушеним переселенцям. Практичний посібник. Київ : Human Rights Foundation, 2015. 50 с.
6. Деркач О. Арт-терапія на допомогу школі. *Мистецтво та освіта*. 2010. № 2. С. 25-28.
7. Ілійчук Л. В. Педагогічні умови використання арт-терапії в освітньо-виховному просторі початкової школи. *Наукові записки. Психол.-педагогічні науки*. 2016. № 2. С. 114-118.
8. Мірошніченко Т. В. Запровадження арт-терапії в освітньо-виховний простір початкової школи: історико-методичний аспект. *Педагогічні науки*. 2012. Вип. 3. С. 26–30.
9. Мірошніченко Т. Запровадження арт-терапії в освітньо-виховний простір початкової школи: історико-методичний аспект. *Педагогічні науки*. 2012. Вип. 3. С. 26–30.
10. П'ятницька-Позднякова І. С. Арт-терапевтичні можливості видів мистецтва. *Педагогіка*. 2009. Вип. 95. Т. 108. С. 36–42.
11. Підлипишина Л. В. Основи арт-терапії. Київ : Марич, 2009. 60 с.
12. Фірсова Л. С. Арт-терапія в педагогічній роботі. Київ, 2011. 98 с.
13. Joshi, P.& O'Donnell, D. (2003). Consequences of child exposure to war and terrorism. *Clinical Child and Family Psychology Review* 6 (4), 279-291.

14. Kaplan, C.; Turner, S.; Norman, E.; Stillson, K. (1996). Promoting Resilience Strategies: A Modified Consultation Model. *Children & Schools*, 18 (3), 158–168.
15. Murthy, S. & Lakshminarayana R. (2006). Mental health consequences of war: a brief review of research findings. *World Psychiatry* 5 (1), 25-30.

Людмила Байда

ФОРМУВАННЯ РЕПЕРТУАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЖІНОЧОГО ХОРУ "ПАВАНА" ЗГІДНО СУЧАСНИМ ВИМОГАМ

“Хоровий клас” – одна з провідних дисциплін на факультеті мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ імені М. П. Драгоманова у системі диригентської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Навчання в ньому об’єднує дуже багато важливих компонентів, які не тільки взаємопов’язані і доповнюють один одного, але й залежать від ефективності зібраних сучасних прогресивних і новаторських форм і методів навчання.

Хоровий спів – найдемократичніший та найдоступніший вид музичного виховання, розвитку творчої особистості та музичного виконавства, значення якого важко переоцінити. Саме в хоровому класі у багатьох студентів проходить перше знайомство з хоровим співом. Впродовж чотирьох-п’яти років проходить становлення та розвиток творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва, його підготовка до практичної роботи з дітьми загальноосвітніх шкіл, приходить розуміння усієї складності вокально-хорової роботи, відчуття великої відповідальності і творчості, радості від досягнення художньої мети.

Вивчення дисципліни “Хоровий клас” здійснюється в комплексі міждисциплінарних та міжкафедральних зв’язків в галузі фахової підготовки:

– дисциплін кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування (“Хоровий клас”, “Хорознавство”, “Хорове диригування”, “Хорове аранжування”, практика у школі);